

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора фармацевтичних наук, професора Мнушко Зої Миколаївни на дисертаційну роботу Чечотки Олени Валеріївнина на тему: «Науково-практичні засади удосконалення процесу просування лікарських косметичних засобів в аптеках для надання належної фармацевтичної допомоги», представлену до спеціалізованої вченої ради Д 64.605.02 Національного фармацевтичного університету на здобуття наукового ступеня кандидата фармацевтичних наук за спеціальністю 15.00.01 – технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація

Актуальність теми. Лікарські косметичні засоби є однією з важливих груп товарного асортименту аптечних закладів (АЗ), оскільки сприяють поєднанню ними соціальних та економічних функцій, виконанню завдань стосовно задоволення сучасних розширеніх потреб споживачів фармацевтичної продукції, залученню додаткових клієнтів та досягненню їх лояльності, посиленню конкурентоспроможності тощо. У той же час споживання населенням лікарських косметичних засобів (ЛКЗ) забезпечує виконання лікувальної, естетичної (косметичної) і навіть в певній мірі психологічної функції.

Під впливом низки причин екологічного, економічного, суспільного, технологічного, медичного характеру в перспективі прогнозуються тенденції до швидких темпів розвитку лікувальної косметики як у всьому світі, так і в Україні.

Незважаючи на суттєві особливості та значимість ЛКЗ як фармацевтичного товару, стосовно них комплексні науково-практичні маркетингові й організаційно-економічні дослідження, на відміну від технологічних розробок, практично не проводились.

Таким чином, об'єктивні процеси, які сьогодні відбуваються на світовому і вітчизняному фармацевтичному ринках, підвищення зацікавленості населення й АЗ до ЛКЗ, а також притаманні їм особливості зумовлюють доцільність удосконалення й подальшого розвитку механізмів і інструментів всебічного забезпечення їх ефективної роздрібної реалізації в супроводі належної фармацевтичної допомоги.

Виходячи з викладеного, тема дисертаційного дослідження Чечотки О. В. є актуальну, мета і завдання роботи мають науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.
Дисертаційна робота виконана у відповідності з планом науково-дослідних робіт Національного фармацевтичного університету (НФаУ) за темою «Формування соціально-орієнтованої інноваційно-логістичної моделі розвитку фармацевтичної галузі України» (номер державної реєстрації №0114U000961).

Тему дисертації затверджено і уточнено на засіданнях вченої ради НФаУ (протоколи № 10 від 29.06.2016 р. та № 3 від 29.03.2019 р.).

Ступінь обґрутованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані у дисертаційній роботі та їх достовірність.

Наукові положення та висновки дисертаційної роботи Чечотки О. В. базуються на науково-обґрутованій методології вирішення визначених завдань. Методи та обсяг наукових досліджень адекватні поставленим завданням.

Достовірність отриманих результатів підтверджена репрезентативністю вихідних даних, використанням сучасного інструментарію досліджень, зокрема методів системного, ситуаційного і контент-аналізу, експертних оцінок, парної кореляції, процесних технологій тощо.

Структура та оформлення дисертації в цілому відповідають існуючим вимогам. Дисертація містить анотацію на українській і англійській мовах, перелік публікацій здобувача, вступ, п'ять розділів, висновки, додатки, перелік використаних джерел літератури.

Вступ має традиційну форму, в ньому обґрутовано актуальність теми, визначені мета та завдання, об'єкти, предмет та методи досліджень, наукова новизна одержаних результатів, їх практичне значення, визначений особистий внесок здобувача, відображення аprobaciї результатів дисертації, структура та обсяг дисертації.

Зміст **першого розділу** дисертаційної роботи Чечотки О. В. повністю відповідає його назві «Теоретичні засади обігу лікарських косметичних засобів», оскільки досить глибоко, всебічно проаналізовані, систематизовані та представлені наукові джерела з визначених дисертанткою питань, а також низка власних розробок.

Зокрема, запропоновано комбіновану класифікацію дерматологічних захворювань, яка поєднує причини (фактори) виникнення дерматологічних проблем (екзогенні і ендогенні), характер захворювання (дерматокосметичні захворювання, дерматокосметична патологія) і засоби їх вирішення, що дало можливість чітко окреслити сферу застосування лікарських косметичних засобів.

Узагальнено та охарактеризовано категоріальний апарат, що використовується стосовно засобів, призначених для профілактики та лікування ДКП. Виявлено також відсутність єдиних методологічних принципів класифікації ЛКЗ і КЗ, що обумовлює актуальність дослідження і обґрутування науково-методичних підходів в даному напрямку.

На підставі аналізу чинної нормативно-правової бази, яка регламентує обіг лікарських косметичних засобів в Україні, встановлені певні розбіжності в нормативних актах.

Дисертанткою проаналізовані також традиційні та сучасні маркетингові технології й інструменти просування фармацевтичної продукції, в т. ч. засобів для профілактики та лікування дерматокосметичних проблем. Визначена ціла низка особливостей реклами ЛКЗ, описані сучасні особливості засобів стимулювання збуту ЛКЗ в аптеках. Показано, що з метою підвищення якості фармацевтичної допомоги (ФД) споживачам із дерматокосметичними проблемами (ДКП) в АЗ необхідно розробити відповідний стандарт надання належної ФД.

Основою подальших досліджень став висновок дисертантки про те, що для надання належної фармацевтичної допомоги споживачам з ДКП, які застосовують ЛКЗ, необхідні розробка та впровадження комплексу відповідних маркетингово-інформаційних, консультаційних і логістичних послуг.

Згідно з вимогами до написання дисертацій, *другий розділ* дисертації Чечотки О. В. присвячений обґрунтуванню методології, загальної методики, об'єктів та методів дослідження. Наведені дані свідчать про використання дисертанткою належної методологічної та дослідницької бази, достатньої кількості експериментального матеріалу, одержаного за допомогою сучасних методів дослідження, зокрема маркетингового аналізу та експертних оцінок, непараметричного дисперсійного аналізу Краскала-Уолліса, побудови сплайнових моделей та ін. Обґрунтована репрезентативність результатів досліджень. Статична обробка даних проведена з використанням сучасного програмного забезпечення.

У третьому розділі дисертаційної роботи наведено результати аналіз ринку засобів для вирішення дерматокосметичних проблем в Україні; дослідження факторів, які повинні враховуватися при формуванні асортименту лікарських косметичних засобів в аптечних закладах.

Позитивне враження справляє визначення дисертанткою сильних та слабких сторін ринку ЛКЗ з використанням SWOT-аналізу.

Дисертанткою проаналізовано інструментарій, що використовується вітчизняними аптечними закладами для управління асортиментом ЛКЗ. З'ясовано, що сучасні наукові підходи до управління асортиментом ЛКЗ практично не застосовують 92% досліджуваних аптек; понад 70% досліджуваних аптек не можуть чітко визначити стратегію управління асортиментом ЛКЗ, тобто вони здійснюють окремі заходи, які не завжди відповідають обраній стратегії. Показано, що найчастіше застосовуваними інструментами управління асортиментом ЛКЗ в аптечних закладах є: ABC-аналіз (33% досліджуваних аптечних закладів), XYZ-аналіз (42% досліджуваних аптечних закладів), досвід попередніх періодів (72% досліджуваних аптечних закладів), двомірна модель ABC-XYZ (13% досліджуваних аптечних закладів).

У розділі також представлені результати аналізу існуючого процесу просування ЛКЗ в аптечних закладах, що дозволило зробити висновок про необхідність його удосконалення для надання в аптечних закладах належної фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами.

Четвертий розділ дисертаційного дослідження Чечотки О. В. присвячений розробці науково-практичних підходів до удосконалення управління асортиментом лікарських косметичних засобів в аптеках.

Позитивної оцінки заслуговує те, що дисертанткою проаналізовано силу впливу на ключові фінансово-економічні показники діяльності аптечних закладів різного типу наявності в їх товарному асортименті ЛКЗ.

Для удосконалення управління асортиментом ЛКЗ в аптеках різного типу запропонований алгоритм формування асортиментної стратегії, який на відміну від існуючих підходів щодо оптимізації асортиментного портфелю ЛКЗ передбачає використання принципів категорійного менеджменту і збалансування асортименту ЛКЗ як за економічними, так і соціальними критеріями.

З метою моделювання стратегії управління асортиментом ЛКЗ на засадах категорійного менеджменту за допомогою модуля Feature Selection and Variable Screening були розроблені адитивні сплайнові моделі, що підтверджує досить високий ступінь наукової новизни здійснених розробок. Варто звернути увагу на те, що дослідження та моделювання здійснені для всіх типів обраних АЗ.

За результатами проведених досліджень обґрунтовано рекомендації щодо напрямків оптимізації стратегії управління асортиментом ЛКЗ в аптечних закладах різного типу в залежності від обраних ключових індикаторів їх діяльності.

У п'ятому розділі дисертаційної роботи опрацьовані науково-практичні підходи до удосконалення організації процесу просування ЛКЗ в аптеках для надання належної фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами. Дисертанткою вперше визначено напрями реалізації концепції відповіального самолікування хворих із дерматокосметичними проблемами. Показано, що найважливішими складовими концепції відповіального самолікування для цього контингенту хворих є просвітницька діяльність. В роботі запропонована модель просвітницької діяльності для постійних і потенційних споживачів ЛКЗ, а також для провізорів-косметологів.

Обґрунтовано концептуальну модель просування ЛКЗ в аптечних закладах. З метою чіткої алгоритмізації і забезпечення прозорості процесу просування ЛКЗ в аптечних закладах і надання належної фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами розроблено проект відповідного

стандарту, метою якого, з одного боку, є формування системи сприяння безпечності процесу самолікування хворих (споживачів) із дерматокосметичними проблемами, що передбачає належне їх інформування стосовно особливостей підходів до вирішення цих проблем, належний консультаційний супровід і фармацевтичну опіку при застосуванні певного ЛКЗ, з іншого боку, - забезпечення якості і ефективності процесу просування цих засобів в аптеках. Для регламентації процесу просування ЛКЗ в аптеках згідно з вимогами чинного законодавства і стандартів якості також побудовано процесну модель їх просування і проведена декомпозиція основних під-процесів цієї моделі.

Завершеності дисертаційній роботі надає розробка методики оцінки якості надання фармацевтичної допомоги, яку опрацьовано на прикладі діяльності аптек різного типу, спрямованої на діагностування стану надання фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами в апачних закладах та визначення резервів її покращання.

Висновки по дисертаційній роботі відображають досягнення поставленої мети та вирішення завдань, містять результати науково-практичних досліджень, обґрунтувань та рекомендацій.

Оцінюючи в цілому зміст дисертаційної роботи Чечотки О. В., варто зазначити, що робота представлена логічно, з належним науково-прикладним обґрунтуванням кожного етапу дослідження. Надані розробки та результати мають необхідні пояснення й не викликають сумніву в їх обґрунтованості та достовірності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексних дослідженнях і розробках стосовно визначення та розвитку актуальних напрямків просування ЛКЗ в аптеках для надання належної фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами. Дисертанткою вперше:

- розроблено алгоритм формування асортиментної стратегії щодо лікарських косметичних засобів в залежності від типу аптеки;
- обґрунтовано значимість ключових індикаторів діяльності для аптечних закладів різного типу і побудовано адитивні сплайнові моделі для їх прогнозування в залежності від обраної стратегії управління асортиментом лікарських косметичних засобів;
- запропоновані моделі просвітницької діяльності для споживачів із дерматокосметичними проблемами і провізорів-косметологів;
- розроблено проект стандарту організації процесу просування лікарських косметичних засобів в аптечних закладах згідно з вимогами GPP;

- розроблені методики оцінки якості надання фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами в аптечних закладах.

Також в дисертації удосконалені й набули подальшого розвитку: порівняльна характеристика лікарських косметичних засобів, лікарських засобів і косметичних засобів; дослідження особливостей ринку лікарських косметичних засобів в Україні; характеристики профілю споживачів лікарських косметичних засобів; дослідження щодо зміни пріоритетів споживачів при виборі лікарських косметичних засобів; концепція відповідального самолікування хворих із дерматокосметичними проблемами; фахові компетентності провізорів-косметологів тощо.

На методичні розробки «Методичні рекомендації щодо проведення маркетингового дослідження ринку засобів для лікування та профілактики дерматологічних проблем шкіри», «Методичні підходи до дослідження споживачів лікувально-косметичних засобів» отримані свідоцтва Державної служби інтелектуальної власності України про реєстрацію авторського права на твір відповідно № 76720 від 08.02.2018 р. і № 76721 від 08.02.2018 р.

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновані науково-прикладні розробки є основою практичного удосконалення процесу просування лікарських косметичних засобів в аптечних закладах і надання належної фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами.

Результати дисертаційних розробок у вигляді науково-методичних рекомендацій впроваджені в практичну діяльність низки аптечних закладів: ТзОВ «Аптека Довіри» і ТОВ «Аптека низьких цін» (м. Львів); ФОП Дяченко В.В., «ПП «Демос», № 14 і № 195 (м. Харків); № 7, № 8, № 19 і № 23 (м. Київ) та ін., а також використовуються у навчальному процесі кафедр організаційно-економічного спрямування закладів вищої освіти медичного і фармацевтичного профілю.

Повнота викладення матеріалів дослідження в опублікованих роботах і авторефераті, а також їх апробація. За темою дисертаційної роботи опубліковано 25 наукових праць, у тому числі: 7 статей у фахових виданнях, з яких 1 стаття у виданні іноземної держави; 3 науково-методичних рекомендації; одержано 2 авторських свідоцтва Державної служби інтелектуальної власності України про реєстрацію авторського права на твір на твір і 13 тез доповідей.

У наукових працях та авторефераті Чечотки О. В. повно й адекватно відображені зміст, висновки й рекомендації, викладені в дисертації. Результати роботи широко апробовані на різного рівня наукових заходах.

Подальший розвиток дисертаційних досліджень Чечотки О. В. вбачається в затвердженні Стандарту організації просування ЛКЗ в аптеках з метою надання належної фармацевтичної допомоги споживачам з дерматокосметичними

проблемами та його впровадженні, в розширенні впровадження з консультативним супроводом методичних розробок автора в АЗ різного типу, що реалізують лікарські косметичні засоби. Доцільно провести подальші дослідження підходів до аналізу формування асортименту мережевими аптеками та обґрунтування централізованих і децентралізованих замовлень на ЛКЗ.

Загалом дисертаційна робота виконана та оформлена належним чином. Однак варто висловити деякі **зауваження і побажання:**

1. Дискусійним є використання в дисертації поняття «асортиментна стратегія», у той час як фактично досліджувалась «асортиментна політика» аптечних закладів стосовно лікарських косметичних засобів. Можливо, це було більш сприйнятним (зрозумілим) у співпраці з експертами, працівниками аптек.

2. Відсутні висновки (резюме) до другого розділу.

3. У табл. 3.9 наведена порівняльна характеристика профілю споживачів із дерматокосметичними проблемами, які застосовують лікарські косметичні засоби за даними наукових публікацій за період 2006 - 2012 рр. без пояснення, чому саме цей період використано. Пізніше, правда, вказується, що характеристики споживачів із дерматокосметичними проблемами, які застосовують лікарські косметичні засоби, постійно змінюються.

4. Вбачається, що висновок 8 до третього розділу доцільно було сформулювати більш розширено, навести короткі результати досліджень (зокрема, недоліки) стосовно існуючого процесу просування лікарських косметичних засобів в аптечних закладах, а також надати логічний перехід від третього до четвертого розділу, показавши взаємозв'язок між вивченням портрету споживача лікарських косметичних засобів та формуванням їх асортименту в аптечних закладах.

5. З нашої точки зору, до завдань організації процесу просування лікарських косметичних засобів в аптечних закладах для надання належної фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами (розділ 5) варто було віднести вивчення цільового сегменту споживачів лікарських косметичних засобів, бо формування асортименту, надання маркетингово-інформаційних, консультаційних та логістичних послуг залежать від особливостей контингенту споживачів лікарських косметичних засобів.

6. В роботі мають місце поодинокі орфографічні та синтаксичніogrіхи, повтори одних і тих же слів у реченні (щодо, підвищення, який - які) та русизми («ряд» замість «низка», «у переводі» замість «у перекладі», «покупають» замість «купують або придбають», «по результатах опитування» замість «за результатами» та ін.).

Однак наведені зауваження не мають принципового значення і не знижують загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок. Дисертаційна робота Чечотки О. В. є завершеною працею, в якій надано комплексне вирішення науково-практичного завдання з формування складових реалізації лікарських косметичних засобів в аптечних закладах різного типу з метою надання належної фармацевтичної допомоги споживачам із дерматокосметичними проблемами.

За науковою новизною, практичним значенням, обсягом і рівнем проведених досліджень дисертаційна робота на тему «**Науково-практичні засади удосконалення процесу просування лікарських косметичних засобів в аптеках для надання належної фармацевтичної допомоги**» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор **Чечотка Олена Валеріївна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата фармацевтичних наук за спеціальністю 15.00.01 – технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація.

Офіційний опонент:

**доктор фармацевтичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри менеджменту і економіки у
сімейній медицині Харківської медичної академії
післядипломної освіти**

З. М. Мищко